

Отримано: 28 серпня 2022 р.

Прорецензовано: 15 вересня 2022 р.

Прийнято до друку: 20 вересня 2022 р.

e-mail: levlv@ukr.net,

o.dobryanskyu@yahoo.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2022-26(54)-4-8

Левковська Л. В., Добрянський О. І. Аналіз ендогенних факторів економічної безпеки в сучасному вимірі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2022. № 26(54). С. 4–8.

УДК: 338.24

JEL-класифікація: M21

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7062>ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-3297-3571>**Левковська Людмила Володимирівна,***доктор економічних наук, професор,**Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»***Добрянський Олег Іванович,***кандидат економічних наук, начальник відділу митного оформлення митного поста,**Київська митниця Держмитслужби***АНАЛІЗ ЕНДОГЕННИХ ФАКТОРІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ**

У статті досліджено сучасні особливості формування факторів економічної безпеки на мікрорівні. Визначено специфіку поділу факторів, що впливають на економічну безпеку суб'єктів господарювання, на внутрішні та зовнішні, а також з'ясовано особливості та характер внутрішніх загроз для економічної безпеки. Визначено важливість впливу внутрішніх факторів економічної безпеки підприємств на ефективність їх функціонування та успіх ринкової боротьби. Визначено критерії поділу факторів економічної безпеки за окремими їх напрямками, а також доведено важливість комплексного врахування впливу усіх факторів у зв'язку з кумулятивним ефектом їх дії. Визначено сучасну специфіку трансформації факторів економічної безпеки суб'єктів господарювання, пов'язану із загальними змінами, що відбуваються в глобальній економічній системі під впливом інтенсивного впровадження сучасних цифрових та інформаційних технологій у практику діяльності підприємств.

Ключові слова: економічна безпека, аналіз економічної безпеки, рівень економічної безпеки, фактори економічної безпеки.

Lyudmila Levkovska,*Doctor of economics, Senior Research Fellow**State Institution "Institute of Economics of Nature Management and Sustainable Development
of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine***Oleg Dobryanskyy,***PhD., head of the customs clearance department of the customs post**Kyiv Customs of the State Customs Service of Ukraine***ECONOMIC SECURITY ENDOGENOUS FACTORS' ANALYSIS
IN THE MODERN MEASURE**

The article examines modern features of the economic security factors formation at the micro level. The specifics of the division of factors affecting the economic security of economic entities into internal and external ones have been determined, and the specifics and nature of internal threats to economic security have also been clarified. The importance of the influence of internal factors of the economic security of enterprises on the effectiveness of their functioning and the success of the market struggle is determined. The criteria for the division of economic security factors according to their individual directions have been determined, and the importance of comprehensive consideration of the influence of all factors in connection with the cumulative effect of their action has been proven. The modern specificity of the transformation of economic security factors of business entities is determined, which is connected with the general changes taking place in the global economic system under the influence of the intensive introduction of modern digital and information technologies into the practice of enterprises. The classification of potential dangers and threats to the economic security of economic entities, which are defined as endogenous factors, is considered and their essential characteristics are determined. It is proven that depending on the field of activity and the market situation, the influence of various factors on the economic security of the enterprise is determined in different ways, since in such conditions the level of influence on security has an individual character for each individual enterprise. It has been proven that threats to the economic security of economic entities change depending on the type of their activity. Therefore, each enterprise will have its own system of threats specific to this enterprise. In this regard, it has been proven that the main task of company managers, based on the specific situation in which the economic entity will find itself, is to

identify the most dangerous threats and develop an effective system of measures aimed at their timely detection, prevention or mitigation.

Keywords: economic security, analysis of economic security, level of economic security, factors of economic security.

Постановка проблеми. Особливості дослідження системи економічної безпеки передбачають розгляд проблеми в двох аспектах – макроекономічному, коли аналізується загальний комплекс потенційних загроз та небезпек, що можуть вплинути загалом на національну економіку або певну її галузь, і мікроекономічному, коли ведеться мова про забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в процесі здійснення ними підприємницької діяльності. При цьому якщо на макрорівні оцінка загроз є доволі складним питанням та потребує застосування складного аналітичного апарату і використання спеціалізованих економетричних методів і моделей, то оцінка потенційних загроз і небезпек для підприємств хоча і є значно простішою для аналізу, завжди передбачає необхідність їх поділу на внутрішні та зовнішні, а у більш складних ситуаціях потребує проведення оцінки якісних параметрів потенційно небезпечних факторів.

Особливістю аналізу та оцінки стану економічної безпеки суб'єктів господарювання, у свою чергу, є не стільки необхідність врахування впливу зовнішніх факторів, скільки потреба в об'єктивному врахуванні негативного впливу саме внутрішніх факторів на діяльність суб'єкта господарювання. Усе це потребує від підприємств підвищення ефективності управління бізнес-процесами і на основі цього пошук рішень щодо забезпечення належного стану економічної безпеки. Разом з тим, забезпечення економічної безпеки окремих підприємств перебуває у нерозривному зв'язку із формуванням системи національної економічної безпеки, які в комплексі можна розглядати як головну мету з точки зору управління. Саме тому в сучасних умовах значно зростає актуальність застосування концепції управління бізнес-процесами для забезпечення належного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем аналізу ендогенних факторів економічної безпеки суб'єкта господарювання достатньо широко висвітлені в спеціалізованій економічній літературі. У цьому аспекті варто зазначити, що найбільш вагомий внесок у вивчення такого питання здійснено у роботах таких науковців та практиків, як Н. Аванесова [4], В. Левченко [7], Ю. Харазішвілі [2], В. Шлемко [3] та інших. Однак, також варто відзначити дослідження проблематики підходів щодо аналізу конкретних факторів економічної безпеки суб'єктів господарювання, що виникають в процесі функціонування підприємств різних галузей. Зокрема, в цьому аспекті необхідно відзначити напрацювання таких дослідників, як В. Йоан-Франк [5], В. Коваль [6], К. Рачковські [8], Й. Рауделюнене [9] та багатьох інших, які визначили системний підхід до аналізу та оцінки ендогенних факторів економічної безпеки підприємства.

Разом з тим, сучасні тенденції, що полягають в загальному ускладненні бізнес-процесів підприємств на усіх рівнях, призводять до зміни характеру впливу ризиків та загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання, що потребує перегляду певних положень у цій сфері і вимагає здійснення поглиблених досліджень проблематики економічної безпеки підприємств.

Мета статті: дослідити специфіку підходів щодо класифікації та аналізу внутрішніх чинників економічної безпеки підприємств в сучасних умовах, а також з'ясувати принципи аналізу ризиків та загроз економічній безпеці, що генеруються під впливом сучасних інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сучасна специфіка оцінки факторів економічної безпеки значною мірою базується на основі врахування реальних та потенційних ризиків та загроз, котрі за своєю сутністю та характером впливу поділяються на ендогенні (внутрішні) та екзогенні (зовнішні). При цьому дієвий ризик менеджмент підприємства насправді є ефективно функціональним лише стосовно внутрішніх факторів економічної безпеки, оскільки зовнішні генеруються на макроекономічному рівні і неспівдпадні регулятивному впливу суб'єктів господарювання, які в даному аспекті можуть спрямовувати свої зусилля лише на диференціацію або (за можливості) уникнення ризику, як такого.

Таким чином, в процесі аналізу виникає потреба чіткого розподілу потенційних загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання з чітким визначенням характеру та напрямів їх впливу. При цьому необхідно зазначити, що зовнішні фактори економічної безпеки, хоча й мають зазвичай більш суттєвий вплив на діяльність підприємства, проте також є і більш розмитими за своєю сутністю. В той же час, ендогенні фактори є більш конкретизованими і залежать від безпосередньої ефективності управління господарською діяльністю суб'єкта господарювання. При цьому класифікація внутрішніх факторів також є неоднорідною, оскільки в залежності від галузевої специфіки підприємства може включати в себе більшу або меншу кількість потенційних ризиків та загроз. Таким чином, для комплексної оцінки внутрішніх

факторів економічної безпеки суб'єктів господарювання варто згрупувати їх за типовим характером впливу (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація ендогенних факторів економічної безпеки суб'єктів господарювання

Джерело: сформовано авторами.

Як бачимо з класифікації факторів та загроз, забезпечення економічної безпеки підприємства потребує реалізації комплексу заходів, спрямованих на ефективне функціонування його управлінських структур, соціально-економічний розвиток, а також на забезпечення технологічної ефективності виробництва та постійне впровадження інноваційних рішень у виробничий процес. При цьому реалізація таких заходів повинна відбуватися не у вигляді разових рішень протягом планового періоду, а перебувати у стадії постійного моніторингу ситуації та оперативного реагування на загрози, що виникають. Втім, в такому аспекті необхідно зауважити, що пріоритетність для підприємства набувають саме управлінські загрози, оскільки від якості рішень, які буде приймати менеджмент суб'єкта господарювання, буде залежати вирішення усіх наявних проблем у сфері його економічної безпеки.

Традиційні підходи до аналізу внутрішніх факторів економічної безпеки, зважаючи на можливість їх кількісної оцінки, передбачають застосування економетричних моделей в межах традиційного виробничого планування, що у кінцевому підсумку виливається в побудову кількох варіантів прогнозного розвитку подій – позитивного, негативного та нейтрального. Втім, в сучасних умовах, коли інформаційні технології дозволяють застосовувати більш складні математичні моделі, котрі враховують також вплив якісних характеристик ризиків та загроз, виникає можливість більш широкого охоплення даних та опрацювання їх цілодобово в режимі онлайн, що значно підвищує ефективність аналізу. У зв'язку з цим в суб'єктів господарювання виникають можливості по встановленню постійного контролю за ендогенними ризиками і на основі аналізу даних цього контролю стає можливою побудова ефективної системи ризик-менеджменту, котра здатна забезпечити не лише превентивне реагування на потенційні загрози в економічній діяльності, але й здатна забезпечувати об'єктивне регулювання внутрішніх ризиків. Така управлінська система вимагає постійної системної взаємодії менеджменту підприємства з аналітичним апаратом, котрий проводить постійний аналіз ризиків та генерує рекомендації по контролю за ними (рис. 2).

Як бачимо, необхідність формування на підприємстві служби внутрішнього контролю, вбудованої в загальну систему економічної безпеки, є об'єктивною необхідністю в сучасних умовах. При цьому дієве функціонування такої служби здатне забезпечити ефективне посилення конкурентної позиції суб'єкта господарювання на ринку.

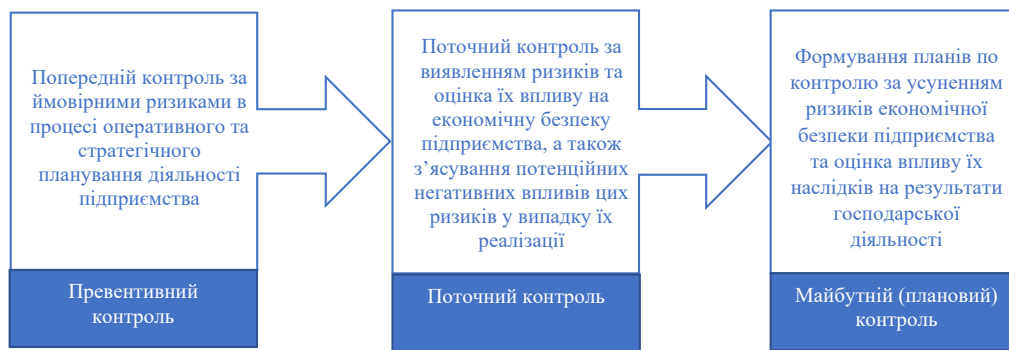

Рис. 2. Система аналізу та контролю за ендегенними ризиками суб'єкта господарювання

Джерело: сформовано авторами.

Таким чином, на основі аналізу ризиків та загроз економічній безпеці підприємства, а також на основі забезпечення ефективного функціонування системи контролю за ризиками виникають сприятливі можливості для менеджменту щодо формування стратегії економічної безпеки в межах стратегічного планування розвитку суб'єктів господарювання. Така стратегія повинна включати в себе комплекс дієвих заходів, котрі можуть бути застосовані для забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства в існуючих умовах. При цьому на практиці підприємства можуть застосовувати кілька окремих стратегій забезпечення економічної безпеки або їх поєднань:

- стратегія, спрямована на усунення та запобігання ризиків і загроз для економічної безпеки суб'єкта господарювання;
- стратегія, орієнтована на здійснення превентивних заходів щодо запобігання ризикам та загрозам економічній безпеці;
- стратегія компенсації втрат, що можуть трапитись внаслідок реалізації визначених ризиків та загроз [1].

Висновки. Отже, робимо висновок, що сучасні бізнес-процеси не можливі без функціонування в межах підприємства належної системи аналізу та управління ризиками і загрозами економічній безпеці. Наявність такої системи значно підвищує ефективність усіх господарських процесів і дозволяє вирішувати широке коло проблем, пов'язаних з ендегенними факторами та загрозами економічній безпеці суб'єкта господарювання. Тому з метою забезпечення належного рівня економічної безпеки на підприємстві повинна бути сформована система контролю за ризиками та загрозами, котра функціонуватиме в межах загального управлінського контуру цього підприємства. При цьому достовірність оцінки ймовірності та ступеня впливу внутрішніх ризиків на економічну безпеку підприємства потребує застосування спеціалізованого інструментарію управління ризиками, котрий реалізовуватиметься на основі аналізу ризиків. Відповідно, ефективний внутрішній контроль за ризиками та загрозами економічній безпеці суб'єкта господарювання сприятиме загальному підвищенню результативності його діяльності і практично реалізуватиметься на принципах сучасного ризик-менеджменту.

Література:

1. Линник О. І., Артеменко Н. В. Стратегія економічної безпеки підприємства як фактор зменшення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. *Вісник Національного технічного університету ХПІ. Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2013. № 67. С. 159–169.
- Lynnyk, O. I., Artemenko, N. V. (2013). "The strategy of economic security of the enterprise as a factor in reducing the influence of external and internal threats". *Visnyk Natsionalnogo tekhnichnogo universytetu KhPI: Tekhnichniy progres ta efektyvnist vyrobnytstva*, vol. 67, pp. 159-169.
2. Харазішвілі Ю. М. Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни. *Наука та наукознавство*. 2014. № 4. С. 44–58.
- Kharazishvili, Yu.M. (2014), "Methodological approaches to assessing the level of economic security of the country", *Nauka ta naukoznavstvo*, vol. 4, pp. 44–58.
3. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. Київ : НІСД, 1997. 144 с.
- Shlemko, V. T. and Binko, I. F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist I napriamky zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: essence and directions of maintenance], NISS, Kyiv, Ukraine.
4. Avanesova, N. and Chuprin, Y. (2017), "Enterprise economic security: essential characteristics of the concept", *The current state of scientific research and technology in industry*, vol. 1, pp. 98-102.

5. Ioan-Franc, V., Diamescu, M. A. Some opinions on the relation between security economy and economic security. *Revista Romana de Economie*. 2010. Vol. 31(2). Pp. 129–159.
6. Koval, V., Nazarova, K., Hordopolov, V., Kopotiienko, T., Miniailo, V. and Diachenko, Y. (2019). “Audit in the state economic security system”, *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 41(3), pp. 419–430.
7. Levchenko, V., Boyko, A., Savchenko, T., Bozhenko, V., Humenna, Yu. and Pilin, R. (2019). “State Regulation of the Economic Security by Applying the Innovative Approach to its Assessment”, *Marketing and Management of Innovations*, vol. 4, pp. 364–372.
8. Raczkowski, K., Schneider, F. *The Economic Security of Business Transactions: Management in Business*. Oxford : Chartridge Books Oxford, 2013. 458 p.
9. Raudeliūnienė, J., Tvaronavičienė, M., Dzemyda, I. Towards economic security and sustainability: key success factors of sustainable entrepreneurship in conditions of global economy. *Journal of security and sustainability issues*. 2014. Vol. 3. Pp. 71–79.